

Artistes, professionals i empresaris. La xarxa del poder burgès a Barcelona, 1901-1923, per Soledad Bengoechea

Soledad Bengoechea, historiadora

Aquest article vol posar de manifest els vincles que, durant l'etapa de la Restauració, els grups específicament econòmics barcelonins mantenien entre ells a través de les seves associacions de classe i les xarxes que desenvolupaven amb altres centres que genèricament es consideraven com a burgesos. El resultat d'aquesta interacció pot ajudar a entendre com l'actuació en l'espai local d'aquestes xarxes sovint responia a uns interessos semblants. Aquests vincles es van canalitzar a través de les plataformes que permetien l'articulació de les classes dominants i s'activaven mitjançant la mobilització de tots els ressorts de poder on estaven presents: l'Ajuntament, la Diputació, els partits polítics, les corporacions econòmiques, culturals, artístiques i professionals... La connivència d'interessos que freqüentment es donava entre els membres de les diferents associacions no ha de sorprendre: els homes que dirigien i formaven les entitats d'esbarjo sovint eren els mateixos que tenien interessos propis, o establerts per vincles familiars, amb el món industrial i comercial de la ciutat. Tot i que molts industrials tenien les seves empreses fora de Barcelona, normalment el seu domicili particular estava ubicat a la ciutat comtal. Principalment, la cohesió de les xarxes en les quals estava representada la burgesia i la seva relació amb el poder polític es posava de manifest en casos de conflictivitat social. Llavors s'establien contactes amb el governador civil o amb el capità general. Dels documents consultats també es desprèn que la burgesia barcelonina mantenia relacions personals o epistolars amb els ministres de la Governació i àdhuc amb els presidents dels diferents governs, als quals pressionaven per tal de satisfer els seus interessos. Tot això convida a reflexionar sobre la relació dels dirigents de les classes econòmicament dominants amb el poder polític governamental. I una lectura atenta d'aquesta documentació convida a obrir un debat sobre el grau d'autonomia dels líders polítics a l'hora de prendre decisions al marge del poder econòmic.

En l'actualitat, les fronteres entre classes s'han esborrat força, i en una societat com la nostra la informació flueix amb una certa facilitat, encara que hi hagi uns quants reductes d'elit. Però el fet és que potser hem perdut la consciència de fins a quin punt fa un segle les fronteres entre classes eren clares i impediè aquests fluxos verticals d'informació i cultura i, en canvi, s'establien vincles horitzontals que, en el cas de la burgesia, podien abastar referències territorials molt més àmplies: internacionalització dels gustos, incorporació de novetats i modes, etcètera. A priori, tot això sembla molt clar, a banda que aquestes entitats servien també com a mercats matrimonials.

Les causes de la cohesió

Des del triomf del liberalisme com a sistema polític i econòmic, la patronal catalana ha estat condicionada per la seva ubicació geogràfica. Si bé Catalunya era la zona perifèrica que experimentava un creixement econòmic modern, el lloc que es desenvolupava industrialment, Madrid constituïa el marc on es concentrava el poder polític i des d'on es feien i es dictaminaven les lleis que havien de complir-se a tot l'Estat; i de Madrid dimanava la política repressiva que els governadors civils de cada província s'encarregaven d'administrar. En moments d'estat de guerra, el governador traspassava aquest mandat al capità general de cada regió, també subjecte a les ordres que venien de la capital d'Espanya. Durant moltes dècades, aquesta dualitat –Madrid centre de poder polític i Barcelona capital del centre econòmic més important de l'Estat– va comportar friccions i recels d'una patronal que es considerava relegada a un paper d'espectadora de les decisions que venien de Madrid. La malfiança envers l'Estat de la Restauració i l'auge de les associacions obreres al llarg d'aquells anys portà la burgesia barcelonina a elaborar una estratègia d'actuació. Aquesta estratègia es va concretar en dur a terme un procés d'autoorganització local, tenint com a eix les corporacions barcelonines (econòmiques i culturals), els ajuntaments, la Diputació, els partits polítics i les societats patronals de resistència que s'anaren creant. Aquesta articulació de les entitats on estaven representades les classes dominants generalment es

realitzà obviant el govern central, davant del qual es volia presentar una força cohesionada. Les solucions es buscaven *in situ*, malgrat que per a això fos necessari cercar el suport d'un Estat del qual es malfeia, i de l'exèrcit, el qual, de fet, en última instància, era l'encarregat de garantir l'ordre públic. A mesura que el procés d'industrialització s'afermava, trobar els mecanismes adequats per a controlar els obrers constituí el punt de confluència dels publicistes més lligats a la burgesia i a la defensa de l'ordre social. Des dels inicis de la industrialització, es va posar de manifest la presència de les masses en la vida pública. Al llarg dels anys, la conflictivitat social creixent, la incipient intervenció estatal en la regulació laboral i la sensació d'indefensió davant d'un Estat que no aplicava una repressió eficaç per a sufocar els conflictes en els seus inicis, van anar produint canvis substancials en l'actitud i en els plantejaments doctrinals dels dirigents de la burgesia barcelonina.

La vaga general de 1902 i l'articulació de la burgesia

El moviment vaguístic de 1902 va constituir un episodi clau en la història de les relacions socials a Barcelona. És interessant observar i analitzar quines foren les reaccions, les actituds i el tipus de mesures que la burgesia catalana va plantejar, tant al llarg del conflicte com a posteriori, amb el fi d'evitar la seva repetició. La vaga del 1902 es pot considerar un moment clau en el procés d'articulació de la classe dominant barcelonina, guiada per la voluntat de disposar de ressorts de maniobra eficaços davant d'un Estat que no defensava els seus interessos i davant l'ofensiva d'un moviment obrer cada vegada més organitzat i combatiu.

Per situar-nos en el marc concret en què es va desenvolupar el conflicte, prenem com a punt de partida el "desastre" del 98. Aleshores, els sectors dominants barcelonins van qüestionar l'eficàcia i la representativitat d'un Estat que no només no els donava suport en aquells moments, sinó que, a més, seguint els plantejaments regeneracionistes en boga, tot i que de manera molt tímida, defensava i desenvolupava una actuació cada vegada més intervencionista en l'àmbit social. Davant d'aquest panorama, el 1901, un sector important de les classes acomodades generà una plataforma d'acció i de representació política pròpia, la Lliga Regeneracionista, punt de trobada del nacionalisme conservador i de les corporacions econòmiques. La durada i la virulència del conflicte plantejat pels obrers del metall a mitjan gener de 1902, i especialment les alteracions de l'ordre provocada per l'acció dels piquets, motivaren l'entrada en escena de nous elements, responenent a la demanda feta per la patronal metal·lúrgica. Per iniciativa del Foment del Treball Nacional es va crear una plataforma negociadora on, a més dels patrons i treballadors afectats, participaren totes les corporacions econòmiques (Foment, Cambra de Comerç, Societat Econòmica d'Amics del País i Institut Agrícola Català de Sant Isidre), els diputats i senadors per Barcelona i una representació de l'Ajuntament. Un cop el governador civil delegà el càrrec en el capità general Enric Bargés i Pombo, aquest dictà un ban que declarava l'estat de guerra i la suspensió de les garanties constitucionals. Per mitjà d'aquest document es coartaven la llibertat d'expressió, de reunió i d'associació, se sotmetien a la jurisdicció militar els atemptats contra els béns públics i privats i es perseguien els que impediaven als "esquirols" treballar. Els líders de les corporacions econòmiques, als quals es va afegir el president de l'associació cultural i recreativa Ateneu Barcelonès (societat d'esbarjo i lloc de trobada de la burgesia de l'època), acordaren oferir el seu concurs a Bargés, rebutjar qualsevol temptativa de diàleg i acceptar la proposta de Felip Bertran d'Amat, president de la Societat Econòmica d'Amics del País, d'organitzar un sistema de defensa per barris (una mena de sometent) que donés suport a les forces d'ordre a l'hora d'enfrontar-se als piquets. Aquesta proposta ve rebre el beneplàcit de la resta de corporacions. El capità general va rebre amb simpatia aquesta solució i, tot i que no podia autoritzar-la legalment, va fer els ulls grossos i es va comprometre a no actuar-hi en contra. El nou governador els garantí la defensa de la propietat, la seguretat individual i el treball. Fins el final de la vaga, les corporacions van constituir una comissió permanent i celebraren reunions diàriament. La creació d'aquest front unit i cohesionat entre patrons i autoritats locals és quelcom que cal destacar. Hem de fer notar que aquest personatge, Bertran d'Amat, és representatiu de la tesi que sosté aquesta comunicació. D'una banda, des de la plataforma de la Societat Econòmica, es va posar totalment al costat dels patrons durant aquest conflicte del 1902. De l'altra, com a jurisconsult i historiador, presidí

l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació i l'Acadèmia de Bones Lletres. Defensor del dret català, escrigué nombrosos llibres sobre el tema.

Com a conseqüència del conflicte, els patrons metal·listes es van reunir a la seva associació patronal per avaluar la situació i tractar d'oferir una resposta conjunta. La decisió més important que van prendre fou la de cohesionar en una única organització de resistència totes les associacions patronals del metall. L'articulació es va fer de la mà d'un home clau en l'organització empresarial: Emili Riera i Calbetó, membre destacat de la junta del Foment del Treball Nacional.

Finalitzada la vaga, en diverses conferències que el president del Foment del Treball Nacional tingué amb els fabricants, es van prendre una sèrie d'acords. Citem-ne un, el que fa referència al tema que ens ocupa: el secretari de l'entitat havia d'assistir en el seu nom a la reunió que les entitats econòmiques i recreatives celebrarien a l'Ateneu Barcelonès amb la finalitat de protestar pels fets de la que van anomenar «setmana revolucionària».

La patronal i els professionals liberals: els enginyers industrials

Així doncs, un cop va esclatar la vaga general de gener de 1902, la burgesia va activar una sèrie de respostes. En aquest sentit, hem d'esmentar els integrants d'una societat que, en principi, no tenia connotacions d'entitat patronal, l'Associació d'Enginyers Industrials de Barcelona, que també passà a formar part de la societat de resistència unitària dels patrons metal·lúrgics. Sens dubte, el detall resulta suggeridor i digne de ser tingut en compte. El fet que una associació que agrupava els enginyers s'integrés en una organització patronal posa sobre la taula la qüestió de la presumpta neutralitat ideològica i tàctica dels professionals liberals. Segons declaracions de la seva associació, durant aquells anys els enginyers van insistir en llur neutralitat davant la lluita de classes, però la veritat és que, per més que aquesta associació sobre el paper tingués caràcter professional i no econòmic, va constituir un important grup de pressió que donà suport, sempre que en tingué ocasió, als patrons metal·lúrgics. A més d'això, és de destacar que més endavant, durant el període immediatament anterior a la dictadura de Primo de Rivera, l'associació dels enginyers també es va alinear sempre en les files de la patronal, signant les cartes i manifestos que les corporacions patronals catalanes dirigien al govern en demanda de solucions per posar fi a l'anomenada "qüestió social". L'actuació d'aquella associació porta a plantejar-nos una segona qüestió, que enllaça estretament amb la que hem esposat anteriorment: la complexa qüestió de les relacions dels professionals liberals amb la classe obrera i la patronal. La pretesa neutralitat de què feien gala els enginyers industrials des de les seves publicacions respecte als conflictes que tenien lloc a Barcelona era, en cert sentit, una fal·làcia. Tot fa pensar que les relacions que s'establien entre aquests professionals i els empresaris eren molt estretes, i el fet que s'enrolessin en la mateixa associació del metall n'és una bona mostra. Aquesta vinculació no era deguda només als lligams establerts amb motiu de la pròpia professió: encara que ja és sabut que l'exercici del seu treball permetia a l'enginyer de controlar d'alguna manera el procés productiu i, sobretot, aconseguir un tracte personal amb el propi- també és evident que molts d'aquells professionals solien tenir interessos directes en algunes de les empreses metal·lúrgiques. En nombroses ocasions, el fet de ser membre d'una de les grans dinasties del sector ja era un motiu important que determinava escollir aquesta professió. Per tant, és freqüent trobar enginyers industrials entre els grans industrials del metall. La mateixa junta directiva de l'Associació d'Enginyers és ben representativa al respecte. El seu president era l'important industrial tèxtil i polític, primer liberal i després regionalista, Josep de Caralt, que seria nomenat comte el 1916, just quan presidia el Foment del Treball Nacional. Dirigia importants establiments comercials i industrials familiars, i va ser cofundador de tres societats patronals de resistència. També presidí la Cambra d'Indústria. D'altra banda, un dels vicepresidents de l'organització dels enginyers industrials era August de Rull, accionista important de *La Maquinista Terrestre y Marítima* i membre del Foment. Un altre personatge lligat a aquesta empresa, Gaietà Cornet i Palau, era el vicesecretari de l'associació dels enginyers i més tard en seria el president. Cornet va adoptar una actitud molt dura respecte als obrers durant la vaga de 1902. Doncs bé, a més d'enginyer, Cornet era caricaturista i dibuixant. Va pertànyer al

grup prenoucentista El Rovell d'Ou i col·laborà en diversos diaris. Dins l'associació dels enginyers, podem citar com un altre personatge un dels vocals de l'entitat, Eveli Maria Doria, el qual, a més de ser enginyer i empresari –havia fundat la Societat Catalana de Paviments i Similars–, era decorador i escriptor.

Alexandre Plana i Eloi Detouche

Un exemple més que posa en relleu els vincles establerts entre les corporacions econòmiques i el món professional i artístic barceloní és el d'Alexandre Plana, una personalitat en el món artístic barceloní que, com a advocat, des del 1915 fou secretari de l'organització dels empresaris metal·lúrgics i director de la seva mútua d'assegurances. Escrigué en diferents diaris i revistes, entre elles en l'aliadòfila *Iberia*, i fou secretari de l'Ateneu Barcelonès. D'altra banda, si observem algunes dades de la trajectòria d'una altra figura, Eloi Detouche, podem veure com aquest personatge encaixa perfectament en els perfils biogràfics que estem analitzant. D'origen francès però nascut a Barcelona, tenia una empresa a Gràcia dedicada al ram metal·lúrgic. El 1919 fou president de la Unió Industrial Metal·lúrgica, poderosa associació del metall. Mentre era el dirigent d'aquesta entitat, quatre dies després d'haver començat la vaga general d'aquell any, coneguda com de "La Canadenca", a la seu del Foment es celebrà una assemblea presidida per Detouche en representació de l'agrupació metal·lúrgica del mateix Foment. Detouche proposà la possibilitat de constituir una federació que, liderada pels metal·lúrgics, que ja estaven organitzats dins i fora del Foment, agrupés «totes les forces patronals de Catalunya». Sembla que altres corporacions econòmiques catalanes ja havien acceptat aquesta proposta, com ara les cambres oficials o la Societat Econòmica d'Amics del País. La federació que suggerí Detouche havia de tenir autonomia pròpia, és a dir, que es mantindria a part del Foment, entitat que no podia immiscir-se en els conflictes socials perquè així quedava estipulat en una clàusula dels seus estatuts. Doncs bé, cal destacar que durant els anys de la Primera Guerra Mundial, Detouche impulsà la revista aliadòfila *Iberia*, dirigida per Claudi Ametlla, de la qual n'era copropietari amb un personatge de la rellevància intel·lectual d'Antoni Rovira i Virgili. Tot plegat porta a plantejar-nos de nou una qüestió clau i summament interessant: la funció i el paper que han tingut –i tenen– els intel·lectuals i tècnics en les societats modernes.

El Cercle Artístic de Sant Lluç

Un altre cas que exemplifica el tema que estem tractant és el dels germans Llimona, fundadors del Cercle Artístic de Sant Lluç. Joan i Josep Llimona Bruguera provenien d'Alella i regentaven la fàbrica tèxtil Herederos de José Llimona. Més tard, aquesta empresa es va fusionar amb La España Industrial. Com a industrial, Joan Llimona fou vocal el 1916 de dues agrupacions del Foment del Treball Nacional. Pel que fa a la seva faceta artística –es dedicà a la pintura– el 1896, la seva obra *Tornant del tros* (Museu d'Art de Barcelona) guanyà una primera medalla a l'Exposició de Belles Arts de Barcelona. També decorà la cúpula del cambril de la Mare de Déu del monestir de Montserrat. Pintà igualment el fris de l'església de les germanetes dels pobres de Vic (1902) i la cúpula de l'església de les carmelitanes –*L'Escorial*–, també de Vic. Pintà altres grans obres religioses, com el baldaquí de Ripoll (1912, avui a l'Arxiu-Museu de Ripoll) i altres, destruïdes el 1936, en esglésies de Barcelona. També va intervenir en la decoració del santuari de Loreto de Bràfim, a Tarragona. El seu germà Josep fou industrial i escultor. En la seva faceta d'industrial, participà en diferents associacions econòmiques. Així, el 1914, va ser un dels fundadors de la societat patronal de resistència Asociación de Fabricantes de Hilados y Tejidos de San Martín de Provençals, que s'organitzà com a conseqüència de la vaga del tèxtil de 1913. Alhora, era vocal d'una agrupació del Foment del Treball Nacional. El 1930 va ser escollit tresorer de l'Ateneu Barcelonès. També presidí la Junta de Museus de Barcelona. En el camp polític era conservador i va ser regidor de l'Ajuntament de Barcelona. Junt amb el seu germà, Josep va estudiar a Roma. De tornada a Barcelona va fer nombroses obres públiques, com el monument al doctor Robert i relleus per al monument a Colom i per a l'Exposició Universal de 1888. Influït pel seu germà, es va iniciar en la temàtica religiosa (*Mare de Déu del Roser*, 1892; *Consumatum est*, 1896, del rosari monumental de Montserrat; etcètera). La conversió dels germans Llimona a un catolicisme militant els portà a encapçalar

una escissió catòlica dins el naixent moviment modernista, que es materialitzà en la fundació, el 1893, d'una entitat que en principi estava dedicada exclusivament a activitats artístiques: el Cercle Artístic de Sant Lluç. En la seva fundació va intervenir també un grup format per artistes i intel·lectuals que seguien les orientacions doctrinals del bisbe de Vic Josep Torras i Bages. L'entitat es creà com a reacció a l'anticlericalisme i al modernisme bohemi del Cercle Artístic de Barcelona, al qual oposaren un rígid moralisme catòlic (el nu, per exemple, fou proscrit de llurs exposicions), un culte a les virtuts familiars i un desig d'entroncar amb la humilitat dels gremis medievals. Els Llimona foren uns artistes destacats dins dels camps de l'escultura i de la pintura, però alhora també eren industrials (com hem dit, industrials tèxtils). Doncs bé, aquesta doble condició d'artistes i empresaris els permeté de relacionar-se molt estretament amb el món industrial i comercial de la ciutat. D'una banda, les seves obres artístiques estaven destinades a l'alta burgesia barcelonina; això ja creava uns vincles de relació entre els que encarregaven el treball i els que el realitzaven. Uns vincles molt estrets i especials, ja que el tracte que s'estableix entre un artista de renom i el client dista molt de ser semblant al que normalment es dona entre un patró i un assalariat. Altrament, com a empresaris que eren, per defensar millor els seus interessos, un dels Llimona, Joan, pertanyia a una agrupació tèxtil del Foment del Treball Nacional. Més tard, i a mesura que la conflictivitat social augmentà, el seu germà Josep passà a dirigir una societat patronal de resistència.

Un altre cas paradigmàtic de la connexió entre el món empresarial i el món artístic en general, i en concret del Cercle Artístic de Sant Lluç, el proporciona la figura d'Eusebi Güell i López, segon vescomte de Güell, escriptor i artista, que va presidir el Cercle. Va ser membre del consell superior del Foment del Treball Nacional i va estar lligat a un gran ventall d'interessos empresarials. A més de presidir el Cercle Artístic de Sant Lluç, va ser cònsol general de l'Imperi Austrohongarès a Barcelona, va ser també vicepresident del Conferència Club, president honorari del Club de Golf de Pedralbes i membre de la Sociedad Hispánica de América. Gran amic d'Antoni Gaudí, li encarregà la construcció de l'església de la colònia Güell a Santa Coloma de Cervelló. Practicà el dibuix, viatjà per tot el món i escriví diversos llibres.

Industrials, artistes, excursionistes...

També poden citar-se dues entitats els dirigents de les quals responien a les característiques apuntades fins aquí. Mencionem dues en principi tan dispars com el Centre Excursionista de Catalunya i l'Orfeó Català. Significativament, en diferents moments de la seva història ambdues van estar presidides pel mateix home, Joaquim Cabot i Rovira, orfebre, escriptor, comerciant i financer, membre i directiu d'importantes associacions econòmiques barcelonines, alhora que polític regionalista i col·laborador de Prat de la Riba en el projecte noucentista de creació d'una Mancomunitat catalana. El 1914, Cabot fou president accidental de la Cambra de Comerç, i entre el 1921 i el 1926 va ser-ne president efectiu. Des d'aquest càrrec, el 1922, junt amb representants d'altres corporacions barcelonines, escrigué un missatge al rei demanant l'ascens del general Miguel Arlegui a general de divisió, alhora que impulsava un homenatge en honor d'aquest personatge que s'havia distingit per dur a terme una dura repressió durant els anys coneguts com "del pistolisme". Cabot també ostentà un càrrec important dins del Foment del Treball Nacional. Mentre dirigí l'Orfeó Català (1901-1931), i sota iniciativa seva, va ser construït el Palau de la Música Catalana (1908) i fundada la *Revista Musical Catalana* (1904). Cabot també va ser molt conegut per la seva faceta d'escriptor. Gran amic de mossèn Cinto Verdaguer, impulsà la construcció a Barcelona d'un monument dedicat a la seva memòria.

Les forces en acció

S'ha posat de manifest com el poder econòmic barceloní s'articulava mitjançant una xarxa d'associacions de tota mena, i com, tot sovint, a través d'ella es relacionaven representants de diferents sectors de la burgesia barcelonina. Ara bé, seria pueril pensar que un petit patró o un artesà no assalariat pogués entrar fàcilment en contacte directe amb un gran burgès o un industrial important. Tanmateix, és evident que sí que podia fer-ho a través d'alguns dels dirigents de l'associació a la qual estigués integrat,

ja que aquests solien ser prou coneguts en els àmbits econòmics de la ciutat. Els interessos d'aquests sectors no sempre eren coincidents i el fet d'establir relacions entre ells significava la posada en escena d'un complex joc de jerarquies. Tanmateix, les diferències que sovint es presentaven entre els diferents grups econòmics s'esborraven quan la situació social es radicalitzava i quan el govern amenaçava amb canvis en la legislació social. Dins el context internacional de la Primera Guerra Mundial, es va intensificar la por de les classes benestants a què el govern no fos capaç de canalitzar els seus interessos a través del Parlament. Amb el final de la contesa, es van acabar els beneficis extraordinaris que s'havien creat amb l'exportació als països en guerra, i Catalunya restà sotmesa a una greu crisi econòmica. En aquell context, l'anarcosindicalisme es convertí en un repte singular. Llavors, els diferents sectors de la burgesia decidiren coordinar un cop més les seves forces i optar per una autoorganització en tots els àmbits de la vida política i social, àdhuc enrolant-se en el sometent. Així és com, a través de les seves associacions, una gran part de sectors de la burgesia es va adherir a la Federació Patronal de Barcelona, un sindicat patronal que tenia la voluntat d'enrolar la totalitat de la patronal catalana.

Com hem anat veient al llarg d'aquesta comunicació, dins d'aquestes associacions de caire econòmic estaven inclosos també professionals, artistes, escriptors... D'altra banda, cal destacar que dirigents patronals de la Federació Patronal ostentaven càrrecs directius en el Foment del Treball Nacional, tot i que aquesta entitat es presentava sempre com l'entitat "d'ordre", negant que exercia com a societat de resistència davant dels obrers, entre altres coses perquè una clàusula dels seus estatuts li ho impedia. Aquesta tasca de combat la delegà en la Federació Patronal. I davant d'una situació social que no semblava en vies de solució, el 3 d'abril de 1919 es decretà la jornada laboral de vuit hores, i a principis de setembre el govern del conservador independent Joaquín Sánchez de Toca va començar a plantejar una sèrie de mesures legislatives en matèria social; va ser un intent de canalitzar la situació per la via de la negociació. Llavors, la patronal catalana va connectar amb la seu de la patronal madrilenya i va convocar un congrés patronal. La sessió d'obertura es va fer al Palau de la Música Catalana, centre de la vida musical, on també s'hi farien les sessions generals i l'acte de clausura. El fet que la gran burgesia barcelonina acceptés que un edifici d'aquestes característiques –que durant aquests actes va estar envoltat de les forces d'ordre– s'utilitzés per a celebrar un congrés patronal és significatiu de tot el que s'ha descrit en aquest article.

Des del 1919 fins la dictadura de Primo de Rivera, l'actuació conjunta de les associacions on s'articulava la burgesia i la patronal va incidir constantment a la vida ciutadana. Una bona part de les societats recreatives, col·legis professionals, entitats econòmiques i de resistència anaven unificant els seus esforços amb l'objectiu de frenar l'auge sindicalista. La concreció d'aquests afanys es canalitzà sobretot cap a la consecució del control de les forces repressives locals. Així, es va aconseguir que el govern nomenés el general Severiano Martínez Anido com a governador civil de la província. Quan més tard Anido va haver de deixar el càrrec a causa de l'escàndol polític que va desfermar la seva repressió contra els obrers, la burgesia va percebre que els seus successors en el càrrec no tenien el tarannà dur del militar. Aleshores, els ulls dels empresaris es van girar de nou cap l'exèrcit. Això es va evidenciar amb tota cruesa quan a la primavera de 1923 el president de la Cambra de Comerç –alhora que de l'Orfeó Català–, el ja citat Joaquim Cabot, encapçalà una representació de presidents de diferents corporacions econòmiques barcelonines amb la finalitat de posar al corrent el llavors capità general de Catalunya Miguel Primo de Rivera, que per a pacificar Barcelona la patronal només confiava en els militars.

Una petita conclusió

Al llarg d'aquestes pàgines s'ha posat de manifest com el poder econòmic incidia en la vida local des de diferents angles i sobre diversos aspectes, i que la línia divisòria que separava l'actuació de les entitats econòmiques de la de la resta de societats burgeses moltes vegades esdevenia inapreciable. Si partim de la base que tots aquells centres culturals (l'Orfeó Català, el Cercle Artístic de Sant Lluc, etcètera) representaven una cultura-burgesa, inseparablement, cal preguntar-nos si es pot diferenciar entre els

conceptes de burgesia i patronal. Pel que fa a l'àmbit estrictament cultural, sembla que es pot atorgar als productes culturals un valor substantiu independent de la seva vinculació social originària. En canvi, en l'àmbit social, no hi ha dubte que la patronal ocupà un lloc preeminent dins de la burgesia i, en certa manera, la dirigí i la vampiritzà... quan no n'era la quinta essència. Però, potser, el que més impacta com a motiu de reflexió és que una sèrie de productes culturals que ara gaudim i que han esdevingut alguns dels elements més perdurables del llegat d'aquella època tenen uns vincles primordials amb la gran duresa de les relacions entre classes socials. En definitiva, el fet que el gust estètic exquisit no està renyit amb sustentar una mentalitat que defensa una gran injustícia social.

Referències

La base de recerca per a les reflexions que constitueixen el nucli d'aquesta comunicació es pot trobar a les següents publicacions:

Bengoechea, S. (1994). *Organització patronal i conflictivitat social a Catalunya; tradició i corporativisme entre finals de segle i la Dictadura de Primo de Rivera*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Bengoechea, S. (1998). *El Locaut de Barcelona (1919-1920). Els precedents de la dictadura de Primo de Rivera*. Barcelona: Curial, 1998;

Ramon, G i Bengoechea, S. (1989). «La patronal catalana y la huelga de 1902», *Historia Social* (València), 5 (1989), pàg. 77-95.

Agraeixo a l'historiador Ramon Grau les observacions que va fer al primer esborrany d'aquest treball.

Aquest treball va ser presentat al XI Congrés d'Història de Barcelona – *La ciutat en xarxa* Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona 1-3 de desembre de 2009